

Samen dienstbaar voor leraar en leerling

Censuur in het literatuuronderwijs: omgaan met controversiële jeugdliteratuur

J. de Jong-Slagman, J.E. Vos en D. Barchane-Lorand

Inleiding

Jeugdliteratuur speelt een belangrijke rol in de ontwikkeling van kinderen en jongeren. Verhalen helpen hen om de sociale en culturele realiteit te begrijpen, hun verbeelding te ontwikkelen en empathie op te bouwen. Tegelijkertijd gaat moderne jeugdliteratuur vaak over gevoelige of controversiële onderwerpen, zoals geweld, seksualiteit, religie, genderidentiteit, discriminatie, psychische problemen en machtsmisbruik. Dit roept de vraag op: moeten scholen dergelijke boeken toelaten, bespreken of juist weren?

Dit artikel onderzoekt hoe internationaal wordt gedacht over censuur in het literatuuronderwijs, met speciale aandacht voor jeugdliteratuur. Het biedt daarnaast praktische richtlijnen voor taaldocenten om controversiële onderwerpen op een verantwoorde manier in de klas te bespreken.

Wat is censuur?

Censuur betekent het beperken of verbieden van bepaalde teksten vanwege hun inhoud. Vaak gebeurt dit om kinderen te beschermen tegen wat als schadelijk, immoreel of ongepast wordt beschouwd. Censuur kan voortkomen uit religieuze overtuigingen, morele bezwaren of maatschappelijke normen. In sommige gevallen wordt censuur ook ingezet om dominante ideeën te beschermen of minderheidsstemmen te onderdrukken.

Hoewel censuur soms wordt gepresenteerd als bescherming, kan zij ook nadelige gevolgen hebben: auteurs worden beperkt in hun creatieve vrijheid, leerlingen missen kansen om verschillende perspectieven te leren kennen, en belangrijke maatschappelijke thema's blijven onbesproken.

Angsttheorie versus catharsistheorie

In het debat over controversiële jeugdliteratuur gaat het grofweg over twee visies. De zogenoemde angsttheorie stelt dat blootstelling aan geweld, immoraliteit of andere schokkende thema's jongeren negatief kan beïnvloeden. Vanuit deze visie is het begrijpelijk dat ouders en leraren bepaalde boeken willen weren.

De catharsistheorie daarentegen benadrukt dat literatuur juist kan helpen bij het verwerken van emoties en moeilijke ervaringen. Door in verhalen geconfronteerd te worden met pijn, verlies of onrecht, kunnen jongeren leren omgaan met hun eigen gevoelens. Literatuur fungeert dan als een veilige oefenruimte waarin morele en emotionele kwesties verkend kunnen worden.

Historische wortels van censuur

Het idee dat literatuur gecontroleerd moet worden, gaat terug tot de oudheid. De filosoof Plato pleitte ervoor om verhalen te selecteren die de juiste waarden ondersteunen, zodat de staat stabiel blijft. Aristoteles daarentegen stelde dat goede literatuur vanzelf aansluit bij de waarden van het publiek en dat externe censuur daarom minder nodig is.

Door de eeuwen heen bleef de zorg bestaan dat literatuur jongeren zou kunnen 'bederven'. Ook in moderne, democratische samenlevingen worden boeken regelmatig betwist of verwijderd uit schoolbibliotheken. Vooral kinderen en jongeren hebben relatief vaak te maken met censuur.

Censuur in religieuze context

In orthodox-christelijke scholen wordt jeugdliteratuur vaak zorgvuldig geselecteerd op basis van religieuze overtuigingen. Controversiële onderwerpen worden vaak vermeden om een 'veilige' leeromgeving te waarborgen. Dit kan echter leiden tot stilzwijgende censuur: het wordt leerlingen niet actief verboden om bepaalde boeken te lezen, maar ze krijgen er eenvoudigweg geen toegang toe.

Hoewel zo'n beschermende benadering begrijpelijk is, kan zij ook nadelen hebben. Leerlingen leren minder omgaan met afwijkende standpunten en ontwikkelen mogelijk minder kritisch denkvermogen. Bovendien worden thema's als diversiteit, gender en maatschappelijke ongelijkheid minder bespreekbaar.

De rol van de taaldocent

De taaldocent heeft hierin een sleutelrol als 'poortwachter'. De docent bepaalt welke teksten in de klas worden gelezen en hoe ze worden besproken. In plaats van controversiële literatuur te vermijden, moet een kritische pedagogische aanpak gestimuleerd worden. Dat betekent dat leerlingen worden aangemoedigd om vragen te stellen, verschillende perspectieven te onderzoeken en hun eigen mening te vormen.

Een goede taaldocent:

- creëert een veilige en respectvolle leeromgeving;
- stimuleert kritisch denken en dialoog;
- begeleidt gesprekken over gevoelige thema's;
- helpt leerlingen empathie te ontwikkelen;
- maakt bewuste en onderbouwde tekstkeuzes.

Belangrijk is het onderscheid tussen selecteren en censureren. Selectie betekent dat een docent de waarde en geschiktheid van een boek waardeert. Censuur daarentegen vertrekt vanuit wantrouwen en zoekt naar redenen om een boek uit te sluiten. Een professionele docent maakt doordachte keuzes op basis van literaire kwaliteit en educatieve waarde, niet uit angst voor controverse.

Richtlijnen voor de praktijk

Leraren moeten zich verdiepen in het internationale debat over censuur. Zij dienen een inclusieve klasomgeving te creëren waarin diversiteit wordt erkend en gerespecteerd. Dat impliceert dat zij controversiële thema's niet vermijden, maar hun leerlingen bij het lezen begeleiden. Daarmee werken ze aan het kritisch denken en bevorderen ze het empathisch vermogen van de leerlingen. In hun onderwijs betrekken ze hen actief bij discussie en reflectie.

Door literatuur te gebruiken als startpunt voor gesprek, leren leerlingen omgaan met complexe maatschappelijke vraagstukken. Ze ontwikkelen vaardigheden die essentieel zijn in een democratische samenleving, zoals respectvol debat, zelfreflectie en het vermogen om verschillende perspectieven te begrijpen.

Conclusie

Censuur in het literatuuronderwijs is een complex en gevoelig onderwerp. Hoewel de wens om jongeren te beschermen begrijpelijk is, kan het volledig vermijden van controversiële literatuur hen juist minder weerbaar maken. Als scholen kiezen voor een open en begeleide benadering, waarin moeilijke thema's zorgvuldig worden besproken, biedt jeugdliteratuur waardevolle kansen voor persoonlijke groei en maatschappelijke vorming.

In plaats van 'steriele' klaslokalen zonder enige frictie, pleit dit onderzoek voor klaslokalen waarin leerlingen leren denken, voelen en discussiëren – onder deskundige begeleiding van een goed voorbereide docent.

Dit is een samenvatting van het artikel

Vos, J.E., De Jong-Slagman, J., & Barchana-Lorand, D. (2025). Censorship in Language Education. Background and guidelines to facilitate the discussion of controversial youth literature. *Perspectives on Education*, 43, pp. 318-333.

<https://doi.org/10.38140/pie.v43i1.8401>